

KS. JERZY ADAMCZYK
Radom, WSD

NIEDZIELNE CELEBRACJE W PRZYPADKU NIEMOŻNOŚCI UCZESTNICZENIA W EUCHARYSTII (kan. 1248 § 2)

Papież Jan Paweł II w liście apostolskim *Dies Domini* pisał, że

Dzień Pański — jak nazywano niedzielę już w czasach apostołskich — cieszył się zawsze w dziejach Kościoła szczególnym poważaniem ze względu na swą ścisłą więź z samą istotą chrześcijańskiego misterium. W rytmie tygodnia, wyznaczającym upływ czasu, niedziela przypomina bowiem dzień zmartwychwstania Chrystusa. Jest Paschą tygodnia, podczas której świętujemy zwycięstwo Chrystusa nad grzechem i śmiercią, dopełnienie w Nim dzieła pierwszego stworzenia i początek „nowego stworzenia”¹.

W tym bowiem dniu wierni powinni się gromadzić, aby słuchając Bożego słowa i uczestnicząc w Eucharystii, wspominać mękę, zmartwychwstanie i uwielbienie Pana Jezusa oraz składać dziękczynienie Bogu, który „przez powstanie z martwych Jezusa Chrystusa na nowo zrodził ich do żywej nadziei” (1 P 1,3). Niedziela jest zatem pierwotnym dniem świątecznym, który należy tak przedstawić wiernym i wpajać w ich pobożność, aby stawał się również dniem radości i odpoczynku od pracy².

Ze względu na wielką rangę niedzieli, która opiera się na tradycji apostołskiej i na fakcie, że upamiętnia ona zmartwychwstanie Chrystusa, prawodawca kodeksowy zobowiązuje wiernych, aby w niedzielę oraz w inne dni świąteczne nakazane uczestniczyli we Mszy św.³

Są jednak sytuacje, w których wierni, mimo dobrej woli, nie mogą zadośćuczynić obowiązkowi uczestnictwa w niedzielnej i świątecznej Mszy św.

Przedmiotem niniejszego opracowania będzie zagadnienie niedzielnych celebracji w przypadku niemożności uczestniczenia w Eucharystii, o czym traktuje kan. 1248 § 2 aktualnego Kodeksu. Najpierw omówi się sprawę nakazu uczestnictwa we Mszy św. niedzielnej. Z kolei uwaga zostanie zwrócona na kwestię przyczyn niemożności uczestniczenia w niedzielnej Eucharystii. Wreszcie ukaże się zastępcze formy świętowania niedzieli w przypadku trudności, czy wręcz niemożności uczestniczenia w Eucharystii.

¹ JOANNES PAULUS P.P. II, *Epistula apostolica „Dies Domini” de diei dominicae sanctificatione* (31 maii 1998), nr 1, AAS 90 (1998), s. 713–766 (dalej: DD).

² KL.

³ Kan. 1247.

1. Nakaz uczestnictwa we Mszy św. niedzielnej

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. potwierdza rangę i znaczenie niedzieli, „w czasie której jest czczona tajemnica paschalna”⁴. Prawodawca następnie przypomina, że „na podstawie tradycji apostoelskiej [niedziela] winna być obchodzona w całym Kościele jako najdawniejszy dzień świąteczny nakazany”⁵. Świątowanie jej ma oparcie w tradycji apostoelskiej, która sięga dnia zmartwychwstania Chrystusa, oraz na fakcie, iż jest ona dniem upamiętniającym zmartwychwstanie Pana⁶. W związku z tym nie mogą jej przesłaniać inne święta, jeśli nie są rzeczywiście bardzo ważne⁷.

Ze sformułowania kan. 1246 § 1 wynika, że niedziela zajmuje uprzywilejowane miejsce w katalogu dni świątecznych nakazanych, ponieważ upamiętnia dzień zmartwychwstania Pańskiego⁸. Pośrednio znaczenie niedzieli podkreśla również kan. 1246 § 2, według którego „Konferencja Episkopatu może (...), za uprzednią aprobatą Stolicy Apostolskiej, niektóre z dni świątecznych nakazanych znieść lub przenieść na niedzielę”. Z brzmienia tej normy prawnej wynika, że: (1) jedynie niedziela może przyjąć inne święta nakazane, (2) w Kościele w żadnym wypadku nie może ona być zniesiona⁹.

Według Katechizmu Kościoła Katolickiego „niedzielną celebracja dnia Pańskiego i Eucharystii stanowi centrum życia Kościoła”¹⁰.

Jan Paweł II przypomniał, że

fundamentalne znaczenie tego dnia [niedzieli], uznawane w ciągu całej dwutysiącletniej historii, zostało stanowczo potwierdzone przez Sobór Watykański II: „Zgodnie z tradycją apostoelską, która wywodzi się od samego dnia Zmartwychwstania Chrystusa, misterium paschalne Kościół obchodzi co osiem dni, w dniu, który słusznie nazywany jest dniem Pańskim albo niedzielą”. Paweł VI ponownie podkreślił znaczenie niedzieli, zatwierdzając nowy ogólny Kalendarz rzymski oraz powszechne przepisy określające porządek roku liturgicznego”¹¹.

⁴ Kan. 1246 § 1.

⁵ *Tamże*.

⁶ Por. KL 106.

⁷ Por. *tamże*; por. J. GREŹLIKOWSKI, *Świątowanie dnia Pańskiego*, Toruń 2005, s. 81.

⁸ „Niedziela, w czasie której jest czczona tajemnica paschalna, na podstawie tradycji apostoelskiej winna być obchodzona w całym Kościele jako najdawniejszy dzień świąteczny nakazany. Ponadto należy obchodzić dni Narodzenia Pana naszego Jezusa Chrystusa, Objawienia Pańskiego, Wniebowstąpienia oraz Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa, Świętej Bożej Rodzicielki Maryi, Jej Niepokalanego Poczęcia i Wniebowzięcia, Świętego Józefa, Świętych Apostołów Piotra i Pawła, wreszcie Wszystkich Świętych.” — kan. 1246 § 1.

⁹ Por. F. LEMPA, *Świątowanie niedzieli według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, w: J. KRUKOWSKI, F. LEMPA (red.), *Kościół i Prawo*, t. VII, Lublin 1990, s. 189.

¹⁰ KKK 2177.

¹¹ DD 3.

Ponadto obowiązek świętowania niedzieli ma podstawę w przykazaniu kościelnym zawartym w Katechizmie Kościoła Katolickiego, gdzie czytamy: „W niedzielę oraz w inne dni świąteczne nakazane wierni są zobowiązani uczestniczyć we Mszy świętej”¹².

Ze swej strony prawodawca kodeksowy nakazuje: „W niedzielę oraz w inne dni świąteczne nakazane wierni są zobowiązani uczestnić we Mszy świętej”¹³. Przytoczona fraza kan. 1247 dotycząca się Eucharystii niedzielnej ustala w formie pozytywnej jeden z konkretnych sposobów (oprócz odpoczynku niedzielnego) święcenie niedzieli: wierni mają obowiązek uczestniczyć we Mszy św.¹⁴

Kolejność form święcenia niedzieli przyjęta w kan. 1247, czyli uczestnictwo w Eucharystii, a następnie odpoczynek świąteczny, nie jest przypadkowa, lecz odpowiada naturze rzeczy, stąd jest niepodważalna, gdyż pierwszeństwo należy się celebracji eucharystycznej, albowiem bez niej nie jest możliwe święcić niedzielę ani święta chrześcijańskie¹⁵. Faktycznie w pierwszych wiekach z wielką gorliwością celebrowano Eucharystię w niedzielę, pomimo iż była dniem pracy. I obecnie wielu wiernych jest zobowiązanych do pracy w niedzielę, a jednak obchodzą uroczystości „w sposób podstawowy” niedzielę albo święta, jeśli uczestniczą w Eucharystii¹⁶.

Tak więc spośród wszystkich form świętowania niedzieli KPK umieszcza na pierwszym miejscu udział wiernych w ofierze Mszy św. Stanowi to kontynuację dotychczasowej tradycji kanonistycznej, której była uwyraźniona w normie kan. 1248 KPK z 1917 r.¹⁷

Warto zauważyć, że w stosunku do poprzedniego Kodeksu zmieniono wyrażenie „słuchać Mszy świętej” na sformułowanie „uczestniczyć we Mszy świętej”¹⁸. Wynika to z tego, że przepisy kodeksowe o Mszy św. wcielają doktrynę i terminologię Soboru Watykańskiego II, gdzie nie używa wyrażenia „być obecnym”, lecz „uczestniczyć” we Mszy św. By łatwiej zrozumieć tę zmianę, należy odwołać się zwłaszcza do Konstytucji o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*, gdzie mówi się, aby wierni

nie uczestniczyli [we Mszy św.] jak obcy lub milczący widzowie, lecz aby przez obrzędy i modlitwy misterium to dobrze rozumieli, w świętej czynności brali udział świadomie, pobożnie i czynnie¹⁹.

¹² KKK 2180; por. J. GREŹLIKOWSKI, *Świętowanie dnia Pańskiego. Ważniejsze zagadnienia prawno-teologiczne*, Toruń 2005, s. 82.

¹³ Kan. 1247.

¹⁴ Por. J. ABAD, *Comentario al can. 1247*, w: A. MARZOA, J. MIRAS, R. RODRÍGUEZ-OCAÑA (red.), *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, t. III, cz. I, Pamplona 2002³, s. 1902.

¹⁵ Por. *tamże*.

¹⁶ Por. *tamże*; por. LEMPA, *Świętowanie niedzieli według Kodeksu Prawa Kanonicznego*, s. 184.

¹⁷ Por. GREŹLIKOWSKI, *Świętowanie dnia Pańskiego*, s. 82.

¹⁸ Kan. 1247.

¹⁹ KL 48; por. ABAD, *Comentario al can. 1247*, s. 1902; por. LEMPA, *Świętowanie niedzieli według Kodeksu Prawa Kanonicznego*, s. 189.

Ponadto Kodeks przypomina, że wszyscy wierni obecni na zgromadzeniu eucharystycznym, czy to duchowni czy świeccy, winni w nim uczestniczyć, każdy na swój sposób, odpowiednio do święceń i różnorodnych zadań liturgicznych²⁰.

Pogłębione racje eklezjologiczne kanonicznego rozumienia ofiary eucharystycznej zawierają się w kan. 897–898 Kodeksu Prawa Kanonicznego. W ich świetle Eucharystia jest najczcigodniejszym sakramentem, w którym Chrystus ofiaruje się i jest spożywany, i dzięki niej żyje i wzrasta Kościół; jest pamiątką śmierci i zmartwychwstania Pana, jak również szczytowym celem i źródłem całego kultu i życia chrześcijańskiego. Pozostałe sakramenty, tak jak wszystkie kościelne posługi i dzieła apostołskie, wiążą się ze świętą Eucharystią i do niej zmierzają. W Najświętszej Eucharystii zawiera się zatem „całe duchowe dobro Kościoła, a mianowicie sam Chrystus, nasza Pascha i Chleb Żywy”²¹. Stąd kan. 898 kreśli obowiązki wiernych wobec tego „najbardziej czcigodnego sakramentu”:

Wierni powinni z największym szacunkiem odnosić się do Najświętszej Eucharystii, biorąc czynny udział w sprawowaniu najczcigodniejszej Ofiary, z największą pobożnością i często przyjmując ten sakrament i adorując Go z najwyższą czcią. Duszpasterze wyjaśniając naukę o tym sakramencie powinni starannie pouczać wiernych o tym obowiązku²².

Na zakres obowiązku uczestniczenia w całej Mszy św. jako jednym akcie kultu wskazuje *Sacrosanctum Concilium* w następujących słowach:

Dwie części, z których niejako składa się Msza św., mianowicie liturgia słowa i liturgia eucharystyczna, tak ściśle łączą się ze sobą, że stanowią jeden akt kultu. Dlatego Sobór święty usilnie zachęca duszpasterzy, aby w katechezie gorliwie pouczali wiernych o obowiązku uczestniczenia w całej Mszy świętej, zwłaszcza w niedziele i święta nakazane²³.

Stosownie do kan. 1247 KPK przedmiotem obowiązku uczestniczenia we Mszy świętej jest rzeczywisty, tak duchowy jak i fizyczny, udział w sprawowaniu Eucharystii, czyli można powiedzieć, że zarówno duchowy, jak i fizyczny udział jest konieczny do całkowitego wypełnienia obowiązku uczestniczenia we Mszy świętej. Jednakże prawodawca pomija w Kodeksie zagadnienia związane z duchowym uczestnictwem wiernych w celebracji eucharystycznej (gdyż prawo nie reguluje kwestii życia wewnętrznego), pozostawiając bliższe określenie wymogów w tym wzglę-

²⁰ Por.: kan. 899 § 2; GRĘŻLIKOWSKI, *Świętowanie dnia Pańskiego*, s. 85; LEMPA, *Świętowanie niedzieli według Kodeksu Prawa Kanonicznego*, s. 190. „Należy także dołożyć wszelkich starań, aby wszyscy obecni — dzieci i dorośli — czuli się osobiście zaangażowani, umożliwiając im włączenie się w te formy uczestnictwa, które liturgia proponuje i zaleca. Jest oczywiste, że tylko ci, którzy pełnią sakramentalną posługę kapłańską dla dobra braci, mogą sprawować Ofiarę eucharystyczną i składać ją Bogu w imieniu całego ludu. To właśnie stanowi podstawę rozróżnienia — nie tylko dyscyplinarnego, ale znacznie głębszego — między rolą celebransu a zadaniami diakonów i wiernych nie wyswięconych. Wierni jednak powinni być świadomi, że na mocy kapłaństwa powszechnego otrzymanego na chrzcie «współdziałają w ofiarowaniu Eucharystii».” — DD 51.

²¹ Por. GRĘŻLIKOWSKI, *Świętowanie dnia Pańskiego*, s. 84.

²² Por. *tamże*, s. 85.

²³ KL 56; por. ABAD, *Comentario al can. 1247*, s. 1903.

dzie teologii, a w kan. 1248 § 1 KPK podaje tylko te warunki, od których zależy ważne uczestnictwo we Mszy świętej. Pierwszym z warunków jest fizyczna obecność w miejscu sprawowania Mszy świętej. Jest on spełniony wtedy, gdy wierny zachowuje bezpośrednią łączność z innymi uczestnikami liturgii eucharystycznej, skupionymi wokół ołtarza. Spełnienie tego warunku zakłada obecność fizyczną od obrzędów powitania aż do obrzędów zakończenia Mszy świętej²⁴.

Prawodawca nie stawia żadnego warunku odnośnie do miejsca, w którym winna być celebrowana Msza niedzielna. Stąd czyni się zadość przepisowi, gdy uczestniczy się we Mszy św., która jest odprawiana w parafii, w kaplicy (także prywatnej), w miejscu świętym albo świeckim. Intencją bowiem prawodawcy jest ułatwienie wiernym wykonanie przepisu kan. 1248 § 1²⁵.

Drugi warunek ważnego uczestnictwa we Mszy świętej odnosi się do obrzędku. Wierny wypełnia nakaz uczestniczenia w Eucharystii, kiedy uczestniczy w niej, gdy sprawowana jest w obrzędzie katolickim (łacińskim lub wschodnim)²⁶. Nie jest to jednak warunek absolutny. Trzeba bowiem pamiętać, że zgodnie z kan. 844 § 2 wierni mogą także uczestniczyć w celebracji eucharystycznej w Kościele chrześcijańskim niekatolickim, jeżeli w tym Kościele jest ważny sakrament Eucharystii i jeżeli dla uczestniczącego w niej katolika fizycznie lub moralnie niemożliwe jest wzięcie udziału we Mszy św. sprawowanej przez kapłana katolickiego. W takiej sytuacji wolno katolikowi uczestniczyć w liturgii eucharystycznej np. u braci wschodnich odłączonych, ilekroć domaga się tego konieczność (np. pełnienie funkcji świadka) lub zaleca prawdziwy pożytek duchowy (pogłębienie przyjaźni, więzi rodzinnych), a nie zachodzi niebezpieczeństwo błędu lub indyferentyzmu religijnego. Udział w takiej Eucharystii czyni zadość nakazowi uczestnictwa we Mszy św.²⁷

Trzeci warunek dotyczy czasu uczestniczenia we Mszy św. Dla zadośćuczynienia nakazowi uczestnictwa trzeba, aby przy spełnianiu wyżej omówionych warunków wierny wziął w niej udział bądź w sam dzień świąteczny, bądź też wieczorem dnia poprzedzającego. W wypadku niedzieli oznacza to konieczność udziału we Mszy świętej w samą niedzielę lub w sobotę wieczorem (w Polsce po godzinie szesnastej²⁸).

²⁴ Por.: GRĘŻLIKOWSKI, *Świętowanie dnia Pańskiego*, s. 110; LEMPA, *Świętowanie niedzieli według Kodeksu Prawa Kanonicznego*, s. 199.

²⁵ Por. J. ABAD, *Comentario al can. 1248*, w: A. MARZOA, J. MIRAS, R. RODRÍGUEZ-OCAÑA (red.), *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, t. III, cz. I, Pamplona 2002³, s. 1905.

²⁶ Kan. 1248 § 1.

²⁷ Por. GRĘŻLIKOWSKI, *Świętowanie dnia Pańskiego*, s. 114.

²⁸ „Konferencja Episkopatu Polski opierając się na przysługujących jej uprawnieniach (por. kan. 455) w dniu 1 XII 1983 r. wydała — zgodnie z kan. 31 — dekret, według którego w Polsce antycypacja niedzieli w odniesieniu do pierwszego obowiązku niedzielnego następuje przez Mszę św. sprawowaną w sobotę najwcześniej o godz. 16 (*Pouczenie dla kapłanów w sprawie Mszy świętych odprawianych w wigilie niedziel i świąt de praecepto*, «Wiadomości Diecezjalne Łódzkie» 59 [1985], nr 3–4, s. 62). Dekret ten ma rangę ustawy partykularnej. Dlatego, zgodnie z kan. 12 § 3, podlegają mu wszyscy wierni, którzy mają w Polsce stałe lub czasowe zamieszkanie oraz, zgodnie z kan. 13 § 3, wszyscy tułacze, gdy przebywają

Jest rzeczą oczywistą, że udział we Mszy świętej sprawowanej w inny dzień tygodnia nie zadośćuczyni nakazowi uczestnictwa w niedzielnej Eucharystii²⁹.

Trzeba dodać, że wierny uczestniczący we Mszy św. antycypującej niedzielę nie jest zobowiązany do zachowania od momentu jej zakończenia drugiego obowiązku niedzielного, polegającego na powstrzymaniu się od prac i zajęć, które ogólnie mówiąc utrudniają świętowanie dnia Pańskiego. Niedziela zaczyna się bowiem według prawa dopiero o północy³⁰.

Odnosnie do stopnia obowiązywalności uczestnictwa we Mszy niedzielnej KPK nie określa, czy ten obowiązek jest poważny (ciężki) albo nieznaczny (lekki), ani nie mówi, czy jest to obowiązek, który dotyczy wszystkich bez wyjątku określonych dni świętych, czy dotyczy ich tylko jako całości (wziętych razem). Jednakże porównując ten kanon z kan. 1248 § 2, gdzie mówi się, że można być zwolnionym z uczestnictwa we Mszy św. „z innej poważnej przyczyny”, trzeba wnioskować, że obowiązek uczestniczenia w niedzielnej Eucharystii jest ciężki. Z drugiej strony, jeśli w kan. 1246 wskazuje się wyraźnie dni świąteczne nakazane i określa się, że w tych dniach trzeba uczestniczyć we Mszy św., to znaczy, że obowiązek ten odnosi się do wszystkich i do każdego z osobna ze wskazanych dni świętych, a nie branych jako całość³¹.

2. Przyczyny niemożności brania udziału w niedzielnej Eucharystii

Odnowiony Kodeks Prawa Kanonicznego przewiduje, że wierni zobowiązani do uczestnictwa w niedzielnej Eucharystii znajdują się w sytuacji przymusowej (niezawinionej), która uniemożliwi im spełnienie tego obowiązku.

na jej terenie. Nie są natomiast związani tym dekretem podróżni, którzy aktualnie przebywają w naszym kraju (kan. 13 § 2)”. LEMPA, *Świętowanie niedzieli według Kodeksu Prawa Kanonicznego*, s. 197–198. Bliższy w zrozumieniu intencji prawodawcy zawartej w kan. 1248 § 1 niż przywołany F. Lempa odnośnie czasu celebracji Mszy niedzielnej w sobotę wieczorem jest T. Jakubiak, który pisze: Przyjmując za najbardziej uzasadnione stanowisko J.A. Abada oraz Z. Labudy, biorąc pod uwagę zasady, o których mowa w kan. 6, 14, 18 KPK z 1983 roku, należy uznać, że godzina szesnasta (...) jest tylko i wyłącznie wskazówką dla duszpasterzy mającą pomóc im w wyrobieniu sobie opinii o tym, w których Mszach uczestnictwo czyni zadość obowiązkowi świętowania dnia Pańskiego oraz innych świąt nakazanych, jeśli Msze sprawowane są w porze wieczornej. Zatem uczestniczenie w Ofierze Eucharystycznej, która rozpoczęła się jeszcze przed czwartą popołudni, ale w porze powszechnie uznawanej za wieczór, czyni zadość pierwszemu przykazaniu kościelnemu”. *Uczestnictwo we mszy świętej w uchwałach synodów Archidiecezji Warszawskiej i Kodeksach Prawa Kanonicznego z 1917 i 1983 roku*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 24 (2011), s. 348.

²⁹ Por. kan. 1248 § 21; GRĘŻLIKOWSKI, *Świętowanie dnia Pańskiego*, s. 114–115.

³⁰ Por. ABAD, *Comentario al can. 1248*, s. 1905.

³¹ Por. TENŻE, *Comentario al can. 1247*, s. 1903; zob. GRĘŻLIKOWSKI, *Świętowanie dnia Pańskiego*, s. 88.

Kwestia niemożności uczestniczenia we Mszy św. niedzielnej pojawiła się w czasie prac nad reformą KPK z 1917 r. O jej wprowadzeniu do Kodeksu z 1983 r. zdecydowali konsultorzy Papieskiej Komisji do Rewizji KPK na posiedzeniu, które odbyło się 7 grudnia 1979 r. w Rzymie³². Niektórzy z obecnych na wspomnianym *cetus* zasugerowali wówczas, aby udział w liturgii słowa Bożego został wprowadzony do nowego Kodeksu jako przykazanie dla tych wszystkich, którzy z powodu braku kapłanów nie mogą uczestniczyć we Mszy św. Po dyskusji na ten temat konsultorzy zgodzili się, że sam udział w liturgii słowa Bożego jest godny zalecenia i poparcia, jednakże dla uniknięcia mnożenia obowiązków prawnych należy wprowadzić go do Kodeksu jako wskazanie duszpasterskie³³.

Jednak *Schema Codicis Iuris Canonici* z 1980 r. nie wspomina o niemożności uczestniczenia we Mszy św. niedzielnej³⁴. Uważna lektura schematu przyszłego Kodeksu z 1982 r., a więc ostatniego przed promulgacją, pozwala stwierdzić, że również i tam nie ma mowy o niemożności uczestniczenia we Mszy św. niedzielnej, a więc aktualnego § 2 kan. 1248³⁵. Treść § 2 kan. 1248 jest więc całkowicie nowa. Nie występowała nawet w ostatnim schemacie KPK (z 1982 r.), który został przedłożony papieżowi. Została dodana w okresie między przedstawieniem Janowi Pawłowi II i komisji kanonistów oraz teologów ostatecznego schematu z 1982 r. a promulgacją obowiązującego KPK z 25 stycznia 1983 r. Ten nowy (kan. 1248 § 2) bierze pod uwagę sytuacje, które już istnieją w pewnych regionach Kościoła i które równie dobrze mogą stać się bardziej powszechne w przyszłości³⁶.

Tak więc według kan. 1248 § 2 niemożność uczestniczenia we Mszy św. niedzielnej może występować w dwóch wypadkach: z braku świętego szafarza oraz z innej poważnej przyczyny³⁷.

Odnosnie do pierwszej przyczyny, czyli niemożności uczestniczenia we Mszy św. niedzielnej z braku świętego szafarza, to trzeba dodać, że takie sytuacje zachodzą wszędzie tam, gdzie brakuje dostatecznej liczby kapłanów oraz diakonów, np.

³² W Schemacie do KPK z 1977 r. norma o niemożności uczestniczenia we Mszy św. niedzielnej nie istniała. PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *Schema canonum Libri II, Titulus V, „De diebus festis”*, kan. 45–47, Città del Vaticano 1977.

³³ Por.: „Communicaciones” 12 (1980), s. 361; LEMPA, *Świętowanie niedzieli według Kodeksu Prawa Kanonicznego*, s. 193.

³⁴ *Schema Codicis Iuris Canonici*, Libreria Editrice Vaticana 1980, kan. 1197–1199.

³⁵ *Codex Iuris Canonici, Schema novissimum iuxta placita Patrum Commissionis emendatum atque Summo Pontifici praesentatum*, Typis Polyglottis Vaticanis 1982, kan. 1246–1248.

³⁶ Por. R. BROWNE, *Holydays, can. 1248*, w: F. MORRISEY (red.), *The canon law letter and spirit a practical guide to the code of canon law. Prepared by the canon law society of Great Britain and Ireland in association with The Canadian Canon Law Society*, London 1999, s. 702; por. T. RICHSTATTER, *Sacred times, can. 1248*, w: J. CORIDEN, T. GREEN, D. HEINTSCHEL (red.), *The Code of Canon Law a text and commentary*, New York 1984, s. 854.

³⁷ Por. ABAD, *Comentario al can. 1248*, s. 1905.

na terenach misyjnych³⁸, w niektórych Kościołach krajów zachodnich lub tam, gdzie występuje prześladowanie chrześcijan lub ograniczenie wolności religijnej³⁹. Na ten temat mówi, powołując się na kan. 1248 § 2, następujący passus Dyrektorium o posłudze i życiu diakonów stałych *Diaconatus originem*:

Diakoni mogą być posłani przez proboszcza lub biskupa do kierowania rozproszonymi wspólnotami chrześcijańskimi. Jest to funkcja misyjna spełniana na terytoriach, w środowiskach, w warstwach społecznych lub grupach, gdzie brakuje prezbitera lub jest on trudno dostępny. Zwłaszcza w miejscach, gdzie nie ma żadnego kapłana do sprawowania Eucharystii, diakon gromadzi wspólnotę i przewodzi liturgii słowa Bożego połączonej z rozdzielaniem świętych Postaci, które mają być odpowiednio przechowywane⁴⁰.

Gdy idzie o drugą przyczynę uniemożliwiającą wiernemu uczestnictwo we Mszy św. niedzielnej, to prawodawca zadowala się bardzo ogólnym sformułowaniem: „z innej poważnej przyczyny”⁴¹. Jest jasne, że Kodeks nie wymienia, nawet egemplarycznie, tych przyczyn, gdyż jest ich wiele. Prawo w tym wypadku odsyła do doktryny kanonistycznej i teologii moralnej.

Jan Paweł II w *Epistula Apostolica „Dies Domini”* pisze, że przyczyną usprawiedliwiającą nieobecność na Mszy niedzielnej może być choroba, niesprawność lub inna ważna przyczyna⁴².

Katechizm Kościoła Katolickiego wylicza egemplarywnie takie przyczyny, jak choroba, czy pielęgnacja niemowląt⁴³.

³⁸ LEMPA, *Świętowanie niedzieli według Kodeksu Prawa Kanonicznego*, s. 193; zob. P. VERGARI, *I luoghi e i tempi sacri can. 1248*, w: P. PINTO (red.), *Commento al Codice di Diritto Canonico*, Città del Vaticano 2001², s. 717. „Zauważa to także Jan Paweł II w liście apostolskim *Dies Domini*. Dostrzega on problem tych parafii, które nie mogą korzystać z posługi kapłana odprawiającego niedzielnią czy świąteczną Eucharystię. Dzieje się to tak często w młodych Kościołach, gdzie jeden kapłan bywa duszpasterzem wiernych rozproszonych na rozległym obszarze. Sytuacje takie zdarzają się również w krajach o wielowiekowej tradycji chrześcijańskiej, gdy brak wystarczającej liczby duchowieństwa nie pozwala zapewnić obecności kapłana w każdej wspólnocie parafialnej”. GRĘŻLIKOWSKI, *Świętowanie dnia Pańskiego*, s. 103.

³⁹ CONGREGATIO PRO CULTU DIVINO, *Directorium pro celebrantibus dominicalibus absente presbytero „Christi Ecclesiae”* (2 junii 1988), nr 3–4, Not 24 (1988), s. 366–378; AAS 80 (1988), s. 366–378; tekst włoski: *Direttorio per le celebrazioni domenicali in assenza del presbitero* (2 giugno 1988), Not 24 (1988), s. 379–392 (dalej: DCD).

⁴⁰ CONGREGATIO PRO CLERICIS, *Directorium pro ministerio et vita diaconorum permanentium „Diaconatus originem”* (22 februarii 1998), nr 41, AAS 90 (1998), s. 879–927; tekst polski: KONGREGACJA DS. DUCHOWIEŃSTWA, *Dyrektorium o posłudze i życiu diakonów stałych „Diaconatus originem”*, Watykan 1998 (dalej: DO).

⁴¹ Identycznie wyraża się o omawianej przyczynie CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, *Direttorio per il ministero pastorale dei vescovi „Apostolorum Successores”* (22 febbraio 2004), nr 146, Città del Vaticano 2004; tekst polski: KONGREGACJA DS. BISKUPÓW, *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów „Apostolorum Successores”*, Kielce 2005, jak również VARI DICASTERI DELLA CURIA ROMANA, *Istruzione „Ecclesiae de mysterio”* (15 agosto 1997), art. 7 § 1, AAS 89 (1997), s. 852–877; tekst polski: RÓŻNE DYKASTERIE KURII RZYMSKIEJ, *Instrukcja „Ecclesiae de mysterio”*, OsRomPol 19 (1998), nr 12, s. 30–40 (dalej: Edm).

⁴² DD 54.

⁴³ KKK 2181.

Takie przyczyny usiłują przykładowo wyeksplikować także kanoniści. Np. J. Gręźlikowski pisze, że mogą to być: choroba, pielęgnacja niemowląt, ustawiczna opieka nad chorymi, niesienie pomocy w wypadkach i w klęskach żywiołowych, wykonywanie ciągłych zawodów, niemożliwość dostania się do kościoła z powodu kilkunastokilometrowej odległości i braku środków lokomocji⁴⁴, natomiast R. Ahlers uważa, że może być to choroba, obowiązki zawodowe, opieka nad potrzebującymi, czy długa podróż⁴⁵.

Odnosnie powagi przyczyny powodującej niemożność uczestniczenia w Eucharystii J. Gręźlikowski stwierdza:

Jeżeli zatem ktoś jest chory i choroba przeszkadza mu czy uniemożliwia w uczestniczeniu we Mszy świętej, wtedy nie będąc na mszy, nie grzeszy. Natomiast poza chorobą mogą być jeszcze takie sytuacje, że ktoś na przykład pracuje jako lekarz, ma dyżur w szpitalu i nie może uczestniczyć we Mszy świętej. Wtedy również nie popełnia grzechu. Decydująca jest tutaj odpowiedź na pytanie: czy sytuacja, która sprawia, że nie mogę pójść na Mszę niedzielną czy świąteczną, jest przeze mnie zawiniona, czy nie? Jeżeli nie jest zawiniona przeze mnie, wtedy nie popełniam grzechu i tym samym wypełniam przykazanie Boże. Przy czym zbyt łatwo nie można się dyspensować, zbyt często bowiem wierni usprawiedliwiają swoją absencję na niedzielnej czy świątecznej Mszy świętej długą podróżą, jakimś wyjazdem służbowym, zmęczeniem, przyjazdem gości, koniecznością robienia zakupów itp. Wierni winni sobie w takich sytuacjach zadać pytanie, czy dołożyli wszelkich starań, żeby rzeczywiście uczestniczyć we Mszy świętej. Bo jeśli wyjazd służbowy wypada w niedzielę, można pójść do kościoła w sobotę wieczorem. Jeżeli komuś się w sobotę nie chciało, bo w niedzielę wyjeżdżał, czy spodziewał się gości, to wtedy naruszy przykazanie uczestniczenia we Mszy świętej niedzielnej⁴⁶.

3. Zastępcze formy świętowania niedzieli, gdy brakuje kapłana lub istnieje inna poważna przyczyna uniemożliwiająca uczestniczenie w Eucharystii

Ustawodawca powszechny zdaje sobie sprawę, że istnieją takie sytuacje i okoliczności, jak brak świętego szafarza lub inna poważna przyczyna, że chrześcijanin nie będzie mógł uczestniczyć w niedzielnej Eucharystii. Wiernym znajdującym się w takiej przymusowej sytuacji prawodawca zaleca różne alternatywne sposoby świętowania niedzieli.

Sposoby te to branie udziału w liturgii Słowa, gdy jest ona odprawiana w kościele parafialnym lub innym świętym miejscu, według przepisów wydanych przez biskupa diecezjalnego, albo poświęcenie odpowiedniego czasu na modlitwę indywidualną w rodzinie lub w grupach rodzin⁴⁷. Trzeba zaznaczyć, że proponowane

⁴⁴ *Świętowanie dnia Pańskiego*, s. 112.

⁴⁵ *Comentario al can. 1248*, w: A. BENLLOCH POVEDA (red.), *Código de Derecho Canónico. Edición bilingüe, fuentes y comentarios de todos los cánones*, Valencia 1993, s. 555.

⁴⁶ *Świętowanie dnia Pańskiego*, s. 113–114.

⁴⁷ Kan. 1248 § 2.

przez kan. 1248 § 2 sposoby celebracji niedzieli nie mogą w sensie ścisłym nigdy zastąpić Eucharystii, lecz mogą zastępować uczestnictwo eucharystyczne, gdy istnieją wspomniane przyczyny. Wymienione przez kan. 1248 § 2 sposoby nie są jednak z punktu widzenia prawnego obligatoryjne ani jedyne. Stąd nie poleca się ich jako obowiązkowe, lecz zaleca się je usilnie⁴⁸.

Odnosnie udziału w zgromadzeniach, na których celebrować się liturgię Słowa, gdy jest ona odprawiana w kościele parafialnym lub innym świętym miejscu, według przepisów wydanych przez biskupa diecezjalnego miarodajnymi normami, wydanymi przez Stolicę Apostolską (Kongregację ds. Kultu Bożego), na prośbę różnych Konferencji Biskupich⁴⁹, których ta sprawa dotyczy, jest *Directorium pro celebrationibus dominicalibus absente presbytero* „*Christi Ecclesia*” z 2 czerwca 1988 r., które wcześniej zaanonsowano w niniejszym atyku⁵⁰.

Przywołane dyrektorium przypomina, że należy się troszczyć, aby wierni jasno dostrzegali, że zgromadzenia, gdzie celebrować się liturgię słowa Bożego w niedzielę zamiast Mszy św., mają charakter zastępczy oraz, że nie można uważać ich jako lepszego rozwiązania trudności związanych z uczestnictwem we Mszy św. lub jako ustępstwa dokonanego dla wygody wiernych⁵¹. Zgromadzenia czy zebrania tego rodzaju nie mogą nigdy odbywać się w tych miejscach, gdzie Msza św. była odprawiana poprzedniego dnia wieczorem, chociażby w innym języku⁵². Trzeba także starannie unikać wszelkiego mylenia tych zebrań z celebracją eucharystyczną. Omawiane zgromadzenia nie mogą usuwać, ale raczej winny wzmacniać w wiernych pragnienie uczestniczenia w Eucharystii i lepszego przygotowania do niej⁵³. Wierni winni rozumieć, że nie można odprawiać ofiary eucharystycznej bez kapłana oraz, że Komunia eucharystyczna, którą mogą przyjmować na wspomnianych zgromadzeniach, jest ściśle złączona z ofiarą Mszy św.⁵⁴

Do biskupa diecezjalnego należy ustalić, po wysłuchaniu rady kapłańskiej, czy w jego diecezji powinny odbywać się regularnie zgromadzenia niedzielne bez odprawiania Eucharystii, a jeśli tak, to ma wydać dla nich normy ogólne i szczegółowe, uwzględniając okoliczności miejsca i osób⁵⁵. Wierni nie mogą konstituować wspom

⁴⁸ Por. AHLERS, *Comentario al can. 1248*, s. 555; por. BROWNE, *Holydays, can. 1248*, s. 707.

⁴⁹ DCD 7; zob. P. TENA, *Direttorio per le celebrazioni domenicali in assenza del presbitero. Presentazione del Documento*, Not 24 (1988), nr 6, s. 362.

⁵⁰ Por. ABAD, *Comentario al can. 1248*, s. 1905.

⁵¹ Nr 21: „Należy też przypominać zawsze uczestnikom tych obrzędów, że nie zastępują one Ofiary eucharystycznej oraz że obowiązek niedzielny można wypełnić tylko przez udział we Mszy św.” — Edm, art. 7 § 2.

⁵² DCD 21.

⁵³ *Tamże*, 22.

⁵⁴ *Tamże*, 23.

⁵⁵ Por. TENA, *Direttorio per le celebrazioni domenicali*, s. 364. „Do biskupa należy wydawanie koniecznych norm dotyczących liturgii, które obowiązują wszystkich w diecezji, zawsze jednak z zachowaniem tego, co ustalił prawodawca wyższy. Takie normy mogą, między innymi, dotyczyć: (...) odprawiania

nianych zgromadzeń, chyba że są zwołane przez biskupa i pod zarządem duszpasterskim proboszcza⁵⁶. Dlatego, zanim biskup ustali, czy w danej parafii mają odbywać się zgromadzenia niedzielne bez odprawiania Eucharystii, musi rozważyć możliwość poproszenia prezbiterów, także zakonników, niepracujących bezpośrednio w duszpasterstwie, aby odprawiali tam Mszę, a także zorientować się, czy wierni mają możliwość uczestniczenia we Mszy św. odprawianej w innych kościołach i parafiach⁵⁷.

Biskup osobiście albo za pomocą kogoś innego winien pouczać wspólnotę diecezjalną poprzez stosowną katechezę o przyczynach wydania zarządzenia dotyczącego się regularnych zgromadzeń niedzielnych bez odprawiania Eucharystii. Ma on wyznaczyć delegata albo specjalną komisję, które będzie troszczyć się o to, aby celebracje były odbywane prawidłowo. Mimo tego będzie zawsze zabiegał o to, aby wierni uczestniczący w niedzielnych obrzędach bez Mszy św. mogli uczestniczyć w celebracji eucharystycznej wiele razy w roku⁵⁸.

Obowiązkiem proboszcza jest: poinformować biskupa o celowości odbywania omawianych celebracji na terenie jego jurysdykcji; przygotować do nich wiernych; nawiedzać ich niekiedy w ciągu tygodnia; celebrować dla nich sakramenty w odpowiednim czasie, przede wszystkim sakrament pokuty⁵⁹. Kiedy nie będzie możliwości odprawiania Mszy św., proboszcz powinien postarać się, aby można było udzielić wiernym Komunii św. Będzie również starał się, aby w każdej wspólnocie wiernych odprawiano ofiarę eucharystyczną w ustalonym czasie. Ma troszczyć się, aby hostie konsekrowane były często odnawiane i przechowywane w miejscu bezpiecznym⁶⁰.

Gdy idzie o przewodniczenie omawianym zgromadzeniom, to pierwszeństwo mają diakoni. Czynią to kierując modlitwą, proklamując Ewangelię, głosząc homilię i rozdzielając Komunię św.⁶¹ Dyrektorium o posłudze i życiu diakonów stałych zawiera w tej kwestii następujący zapis:

(...) zwłaszcza w miejscach, gdzie nie ma żadnego kapłana do sprawowania Eucharystii, diakon gromadzi wspólnotę i prowadzi liturgii słowa Bożego połączonej z rozdzielaniem świętych Postaci, które mają być odpowiednio przechowywane⁶².

niedzielnej liturgii słowa, gdy brakuje kapłana lub istnieje inna poważna przyczyna uniemożliwiająca uczestniczenie w Eucharystii". CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, *Direttorio per il ministero pastorale dei vescovi*, nr 146.

⁵⁶ DCD 24; por. kan. 1248 § 2.

⁵⁷ Por. DCD 25.

⁵⁸ *Tamże*, nr 26. „Gdy pozwalają na to odległości i warunki fizyczne, należy zachęcać wiernych i pomagać im, aby w miarę możliwości starali się wypełnić obowiązek niedzielny.” — Edm, art. 7 § 2.

⁵⁹ DCD 27.

⁶⁰ *Tamże*, 28.

⁶¹ *Tamże*, 29. „Diakoni mogą być posłani przez proboszcza lub biskupa do kierowania rozproszonymi wspólnotami chrześcijańskimi.” — DO 41. W przypisie nr 126 do przytoczonego passusu dyrektorium o diakonach powołuje się na kan. 1248 § 2.

⁶² DO 41. W przypisie nr 127 do przytoczonego passusu dyrektorium o diakonach powołuje się na kan. 1248 § 2.

Kiedy nieobecni są bądź prezbiter, bądź diakon, proboszcz powinien wyznaczyć laików, którym będzie musiał powierzyć troskę o omawiane celebacje, czyli jako przewodników modlitwy, posługi słowa i rozdawania Komunii św.⁶³ Winien wybrać przede wszystkim akolitów i lektorów, ustanowionych do służby ołtarza i słowa Bożego. Gdy brakuje także tych, może wyznaczyć innych świeckich (mężczyzn i kobiety), którzy mogą sprawować to zadanie na mocy ich chrztu i bierzmowania. Wierni ci winni spełniać określone warunki: prowadzić wzorowe życie chrześcijańskie oraz być akceptowani przez pozostałych wiernych. Zlecenie laikom funkcji przewodniczenia w omawianych celebacjach winno być zwykle dane na czas określony i publicznie ogłoszone wspólnocie⁶⁴. Proboszcz zadba także o to, by ci laicy otrzymali właściwą i ustawiczną formację oraz razem z nimi przygotowuje godne celebacje niedzielne⁶⁵.

Analizowane Dyrektorium zawiera także bardziej szczegółowe wskazania odnoszące się do przebiegu zgromadzenia niedzielnego bez odprawiania Eucharystii. Zgromadzenie takie winno składać się z dwóch części: celebracji słowa Bożego i rozdzielania Komunii św. W strukturę takiej celebracji nie mogą wchodzić elementy, które są właściwe Mszy św., jak przygotowanie darów i modlitwa eucharystyczna⁶⁶. Obrzęd celebracji winien być tak ułożony, aby całkowicie sprzyjał modlitwie i przedstawiał obraz zgromadzenia liturgicznego, a nie zwyczajnego spotkania⁶⁷.

Teksty modlitw i czytań na każdą niedzielę albo uroczystość winny być zwykle zaczerpnięte z Mszału i Lekcjonarza. W ten sposób wierni, przeżywając rok liturgiczny, będą modlić się i słuchać słowa Bożego w komunii z innymi wspólnotami kościelnymi⁶⁸.

Kiedy celebracji przewodniczy diakon, postępuje w sposób właściwy jego posłudze odnośnie pozdrowień, modlitw, czytania Ewangelii i homilii, rozdzielania Komunii św. i udzielania uczestnikom błogosławieństwa. Używa szat liturgicznych odpowiadających jego urzędowi, czyli albę ze stułą i, stosownie do okazji, dalmatykę oraz zasiada na miejscu przewodniczącego⁶⁹.

⁶³ DCD 30.

⁶⁴ *Tamże*.

⁶⁵ *Tamże*.

⁶⁶ „Zabrania się wprowadzać do ich struktury elementów właściwych dla liturgii Najświętszej Ofiary, zwłaszcza «modlitwy eucharystycznej», choćby tylko w formie narratywnej, aby nie wprowadzać w błąd wiernych. W tym celu należy też przypominać zawsze uczestnikom tych obrzędów, że nie zastępują one Ofiary eucharystycznej oraz że obowiązek niedzielny można wypełnić tylko przez udział we Mszy św.” — Edm, art. 7 § 2.

⁶⁷ DCD 35.

⁶⁸ *Tamże*, 36; por. TENA, *Direttorio per le celebrazioni domenicali*, s. 365. „W tego rodzaju obrzędach (...) należy używać tekstów zatwierdzonych przez kompetentną władzę kościelną.” — Edm, art. 7 § 2.

⁶⁹ DCD 38.

Natomiast laik, który przewodniczy omawianemu zgromadzeniu, zachowuje się jak między równymi, jak ma to miejsce w liturgii godzin, kiedy nie przewodniczy jej minister wyświęcony, czy kiedy błogosławieństw udziela szafarz świecki. Nie może on wypowiadać słów zarezerwowanych dla prezbitera albo diakona i winien pominąć te obrzędy, które w sposób nader bezpośredni kojarzą się ze Mszą św.⁷⁰ Nosi na sobie odzież, która nie jest niestosowna do tej funkcji, lub ubranie ewentualnie ustalone przez biskupa. Nie może używać siedzenia przewodniczącego, ale raczej winno być dla niego przygotowywana inne siedzenie poza prezbiterium⁷¹.

Ołtarz, który jest stołem ofiary i uczty paschalnej, może być używany tylko do złożenia na nim chleba konsekrowanego przed udzieleniem Eucharystii. Przygotowując celebrację, trzeba zadbać o odpowiednie rozdzielenie zadań, np. czytań, śpiewów, oraz o właściwe urządzenie i udekorowanie miejsca celebracji⁷².

Układ celebracji składa się z następujących elementów:

- a) obrzędów wstępnych, których celem jest, aby zebrani wierni tworzący wspólnotę godnie usposobili się do celebracji;
- b) liturgii słowa, w której sam Bóg mówi do swojego ludu, aby objawiać mu tajemnicę odkupienia i zbawienia; lud odpowiada na słowo Boże poprzez wyznanie wiary i modlitwę powszechną;
- c) dziękczynienia, poprzez które Bóg jest błogosławiony z powodu Jego niezmięrzzonej chwały;
- d) obrzędów Komunii św., poprzez które wyraża się i dokonuje komunii z Chrystusem i z braćmi, przede wszystkim z tymi, którzy w tym dniu uczestniczą w ofierze eucharystycznej;
- e) obrzędów zakończenia, poprzez które sygnalizowany jest związek między liturgią i życiem chrześcijańskim.

Życzeniem prawodawcy jest, aby bez konieczności nie zmieniać przedstawionego schematu celebracji⁷³.

KPK z 1983 r. uwzględnia i tę okoliczność, że wierny z braku świętego szafarza lub innej poważnej przyczyny nie będzie mógł uczestniczyć ani w niedzielnej

⁷⁰ *Tamże*, nr 39; por. P. TENA, *Direttorio per le celebrazioni domenicali*, s. 364. „Z powodu braku kapłanów lub diakonów w niektórych miejscach wierni nie wyświęceni przewodniczą obrzędowi niedzielnej Mszy. Ta ważna, ale zarazem delikatna posługa sprawowana jest zgodnie z duchem i z dyspozycjami specjalnych przepisów, wydanych przez kompetentną władzę kościelną. Aby przewodniczyć tego rodzaju obrzędowi, wierny nie wyświęcony musi otrzymać specjalne upoważnienie od biskupa, który winien udzielić mu stosownych wskazań dotyczących czasu trwania, miejsca i warunków oraz wyznaczyć kapłana odpowiedzialnego.” — Edm, art. 7 § 1.

⁷¹ DCD 40.

⁷² *Tamże*. „Aby przewodniczyć tego rodzaju obrzędowi [celebracji słowa Bożego], wierny nie wyświęcony musi otrzymać specjalne upoważnienie od biskupa, który winien udzielić mu stosownych wskazań dotyczących czasu trwania, miejsca i warunków oraz wyznaczyć kapłana odpowiedzialnego.” — Edm, art. art. 7 § 1.

⁷³ Edm, nr 41.

Eucharystii, ani w liturgii słowa. Chrześcijanom znajdującym się w takiej przymusowej sytuacji prawodawca zaleca jako alternatywny sposób świętowania niedzieli modlitwę: indywidualną, w gronie rodziny lub we wspólnotach rodzin⁷⁴.

Gdy chodzi o modlitwę indywidualną, to zachęta do niej wyrażona w kan. 1248 § 2 dowodzi, że chociaż modlitwa ta nie uprzystępnia tego, co Eucharystia lub liturgia słowa, to jednak według ustawodawcy także przez nią wierny może i powinien w dniu Pańskim wyrazić swoją relację do Boga i w intymnym dialogu spotkać się ze swym Zbawicielem. We wspomnianej zachęcie uwidacznia się wyraźnie stanowisko, które odnośnie do modlitwy indywidualnej zajął Sobór Watykański II w konstytucji liturgicznej, wyrażone w słowach:

Życie duchowe nie ogranicza się jednak do udziału w samej liturgii. Choć bowiem chrześcijanin powołany jest do wspólnej modlitwy, powinien także wejść do swego mieszkania i w ukryciu modlić się do Ojca, a nawet, jak uczy Apostoł, winien modlić się nieustannie⁷⁵.

W kwestii modlitwy indywidualnej w niedzielę cenna jest uwaga F. Lempy, który pisze:

Indywidualna modlitwa chrześcijanina jest jego moralnym obowiązkiem, bez względu na zadośćuczynienie nakazowi uczestnictwa w niedzielnej Mszy św. Zachęta do przeznaczenia odpowiedniego czasu na modlitwę indywidualną w dniu Pańskim, adresowana do osób pozbawionych (z przyczyn od nich niezależnych) możliwości udziału w niedzielnej Eucharystii oraz (z różnych powodów) uczestnictwa w liturgii słowa, nie może więc być interpretowana inaczej niż jako zachęta do dodatkowej, dłuższej niż zazwyczaj modlitwy prywatnej. Natomiast użyte w tekście kan. 1248 § 2 wyrażenie *per debitum tempus* sugeruje, że czas jej trwania winien odpowiadać co najmniej temu, który potrzebny jest na sprawowanie niedzielnej Eucharystii, jeżeli pobożność chrześcijanina nie ma stracić na swej wiarygodności⁷⁶.

Warto zauważyć, że obowiązujący Kodeks zostawia wiernym dużą swobodę odnośnie form modlitwy indywidualnej. W adhortacji apostolskiej *Familiaris consortio* Jan Paweł II podaje pewne modlitwy, które są szczególnie polecane wiernym przez Kościół. Są to: różaniec, modlitwa poranna i wieczorna, lektura i rozważanie słowa Bożego, przygotowanie do sakramentów, nabożeństwo i poświęcenie się Sercu Jezusowemu, różne formy kultu Matki Bożej, modlitwa przed i po posiłku oraz praktyki pobożności ludowej⁷⁷.

⁷⁴ Por.: DCD 32; LEMPA, *Świętowanie niedzieli według Kodeksu Prawa Kanonicznego*, s. 193.

⁷⁵ KL 12; por. LEMPA, *Świętowanie niedzieli według Kodeksu Prawa Kanonicznego*, s. 194. „Jednakże więź człowieka z Bogiem musi się wyrażać także w chwilach szczególnej modlitwy, aby stawać się głębokim dialogiem, ogarniającym wszystkie wymiary osoby. «Dzień Pański» jest dniem najpełniej wyrażającym tę więź.” — DD 15; por. nr 31.

⁷⁶ *Świętowanie niedzieli według Kodeksu Prawa Kanonicznego*, s. 194.

⁷⁷ IOANNES PAULUS PP. II, *Adhortatio apostolica postsynodalis „Familiaris consortio”* (22 novembris 1981), nr 61, AAS 74 (1982), s. 81–191; tekst polski: *Adhortacja apostolska Ojca Świętego Jana Pawła II „Familiaris consortio” do biskupów, kapłanów i wiernych całego Kościoła katolickiego o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym*, Częstochowa 1988 (dalej: FC); por. LEMPA, *Świętowanie niedzieli według Kodeksu Prawa Kanonicznego*, s. 194.

Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii z 17 grudnia 2001 r. proponuje poświęcenie rodziny Sercu Jezusa, przez które środowisko rodzinne, mocą sakramentu małżeństwa, uczestniczące już w misterium jedności i miłości Chrystusa i Kościoła, zostaje poświęcone Panu po to, by zakrólował w sercu każdego z członków rodziny⁷⁸. Dokument ten zachęca także rodziny do oddania się Niepokalanemu Sercu Maryi⁷⁹.

Dyrektorium Christi Ecclesiae jako formę modlitwy indywidualnej proponuje celebrowanie jakiejś części liturgii godzin, np. jutrzni lub nieszporów, w które można włączyć czytania bieżącej niedzieli⁸⁰.

Kierując się tą samą racją, co w wypadku zachęty do modlitwy indywidualnej, KPK zaleca wiernym znajdującym się w analogicznej sytuacji (niemożność uczestniczenia w niedzielnej Mszy św. oraz w liturgii słowa) inny fakultatywny sposób świętowania niedzieli, a mianowicie przeznaczenie odpowiedniego czasu na modlitwę rodzinną (*in familia*)⁸¹. Prawodawca w tym wypadku jest przekonany, że ta modlitwa, będąca „modlitwą wspólną męża i żony, rodziców i dzieci”⁸², umożliwia nie tylko poszczególnym jednostkom, lecz całej wspólnocie „Kościoła domowego” należyte okazanie miłości Bogu w dniu upamiętniającym zmartwychwstanie Pańskie i spełnia niezaprzeczalnie warunek postawiony przez samego Chrystusa, a dotyczący Jego obecności. Zbawiciel powiedział bowiem:

(...) zaprawdę, powiadam wam: Jeśli dwóch z was na ziemi zgodnie o coś prosić będzie, to wszystko otrzymają od mojego Ojca, który jest w niebie. Bo gdzie są dwaj albo trzej zebrani w imię moje, tam jestem pośród nich (Mt 18,19-20)⁸³.

Czas przeznaczony na wspomnianą modlitwę rodzinną, gdyby nie była przewidziana dodatkowa modlitwa indywidualna poszczególnych członków rodziny, powinien także pokrywać się z tym, który konieczny jest do udziału w całej Mszy św. niedzielnej, gdyż jest to — jak wynika z wcześniejszych rozważań — czas należny Bogu w zamian za opuszczoną Eucharystię. Dostosowanie się do tej sugestii Kodeks pozostawia jednakże sumieniu chrześcijanina⁸⁴.

W wypadku braku możliwości uczestniczenia w niedzielnej Eucharystii aktualny KPK zachęca również do świętowania niedzieli przez modlitwę zanoszoną do Boga

⁷⁸ CONGREGATIO DE CULTU DIVINO ET DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *Direttorio su pietà popolare e liturgia. Principi e orientamenti* (17 decembris 2001), nr 171, Città del Vaticano 2002; tekst polski: KONGREGACJA DS. KULTU BOŻEGO I DISCYPLINY SAKRAMENTÓW, *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii. Zasady i wskazania*, Poznań 2003 (dalej: DPL).

⁷⁹ DPL 174.

⁸⁰ Nr 33.

⁸¹ Por. DCD 4.

⁸² FC 59.

⁸³ Por. LEMPA, *Świętowanie niedzieli według Kodeksu Prawa Kanonicznego*, s. 194–195. Godne uwagi jest to, że w wielu miejscach Kodeksu duży nacisk położony jest na znaczenie i doniosłość modlitwy rodzinnej, np. kan. 226, 528 § 2, 851 nr 2.

⁸⁴ Por. LEMPA, *Świętowanie niedzieli według Kodeksu Prawa Kanonicznego*, s. 195.

we wspólnotach rodzin. Zwrócenie uwagi na ten sposób świętowania niedzieli należy uważać przede wszystkim za sygnał pod adresem duszpasterzy, którzy organizując w parafii świętowanie niedzieli, w żadnym wypadku nie mogą pominąć duszpasterstwa rodzin. Z drugiej strony jest ono docenieniem szansy, którą stwarza wspólne przeżywanie dialogu z Bogiem w stowarzyszeniach rodzin katolickich dla pogłębienia przez każdą z nich własnego stosunku do obchodzenia dnia Pańskiego. Modlitwa w tych wspólnotach, podobnie jak to ma miejsce w poszczególnych rodzinach, umożliwia osobiste spotkanie z Chrystusem w Jego dniu i to jest najważniejsze. Może także stać się „źródłem światła i zdrowym zaczynem” dla innych rodzin, gdy chodzi o duchowe nastawienie do niedzieli⁸⁵.

Trzeba dodać, że w wypadku celebracji niedzieli poprzez poświęcenie odpowiedniego czasu na modlitwę indywidualną w rodzinie lub w grupach rodzin, dużą pomocą — według redaktorów *Direttorio per le celebrazioni domenicali in assenza del presbitero* — są transmisje Mszy św. przy wykorzystaniu radia czy telewizji⁸⁶.

Odnosnie wspomnianych transmisji Jan Paweł II pisze w liście apostolskim *Dies Domini*, że

ci z wiernych, którzy z powodu choroby, niesprawności lub innej ważnej przyczyny nie mogą wziąć udziału w Eucharystii, winni dołożyć starań, aby jak najpełniej uczestniczyć z oddalenia w liturgii niedzielnej Mszy św., najlepiej przez lekturę czytań i modlitw mszalnych przewidzianych na ten dzień, a także przez wzbudzenie w sobie pragnienia Eucharystii. W wielu krajach telewizja i radio dają możliwość zjednoczenia się z celebracją eucharystyczną w tym samym momencie, gdy jest ona sprawowana w miejscach świętych. Tego rodzaju transmisje same w sobie nie pozwalają oczywiście wypełnić obowiązku niedzielnego, to bowiem wymaga udziału w zgromadzeniu braci, którzy spotykają się w określonym miejscu, z czym wiąże się też możliwość Komunii eucharystycznej. Dla tych jednak, którzy z różnych przyczyn zewnętrznych nie mogą uczestniczyć w Eucharystii i są tym samym zwolnieni z obowiązku niedzielnego, transmisja telewizyjna lub radiowa stanowi cenną pomoc, zwłaszcza jeśli towarzyszy jej ofiarna posługa nadzwyczajnych szafarzy Eucharystii, którzy przynoszą ją chorym, a wraz z nią pozdrowienie i solidarność całej wspólnoty. W ten sposób również ci wierni mogą korzystać z obfitych owoców niedzielnej Mszy św. oraz przeżywać niedzielę jako prawdziwy „dzień Pański” i „dzień Kościoła”⁸⁷.

4. Wnioski

Na podstawie analizy przepisów prawa kodeksowego i norm pozakodeksowych odnośnie niedzielnych celebracji w przypadku niemożności uczestniczenia w Eucharystii należy stwierdzić:

⁸⁵ FC 72; por. LEMPA, *Świętowanie niedzieli według Kodeksu Prawa Kanonicznego*, s. 195.

⁸⁶ DCD 32.

⁸⁷ DD 54.

- 1) Na podstawie tradycji apostołskiej niedziela winna być obchodzona w całym Kościele jako najdawniejszy dzień świąteczny nakazany, jako dzień upamiętniający zmartwychwstanie Pana. W związku z tym nie mogą jej przesłaniać inne święta, jeśli nie są rzeczywiście bardzo ważne.
- 2) Prawodawca kodeksowy nakazuje, aby w niedzielę i inne nakazane dni świąteczne wierni wypełniali poważny obowiązek uczestniczenia w sposób duchowy i fizyczny w całej Mszy św.
- 3) Nakazowi uczestniczenia w Eucharystii czyni zadość ten, kto bierze w niej udział, gdziekolwiek jest odprawiana w obrządku katolickim, bądź w sam dzień świąteczny, bądź też wieczorem dnia poprzedzającego.
- 4) Odnowiony Kodeks Prawa Kanonicznego przewiduje, że wierni zobowiązani do uczestnictwa w niedzielnej Eucharystii znajdują się w sytuacji przymusowej (niezawinionej), która uniemożliwi im spełnienie tego obowiązku. Tymi przyczynami mogą być: brak świętego szafarza albo inna poważna przyczyna.
- 5) Ustawodawca powszechny zdaje sobie sprawę, że istnieją takie sytuacje i okoliczności, jak brak świętego szafarza lub inna poważna przyczyna, że chrześcijanin nie będzie mógł uczestniczyć w niedzielnej Eucharystii. Wiernym znajdującym się w takiej przymusowej sytuacji prawodawca zaleca różne alternatywne sposoby świętowania niedzieli, takie jak: branie udziału w liturgii słowa, gdy jest ona odprawiana w kościele parafialnym lub innym świętym miejscu, według przepisów wydanych przez biskupa diecezjalnego, albo poświęcenie odpowiedniego czasu na modlitwę indywidualną w rodzinie lub w grupach rodzin.

Sunday Celebrations in the Case on Inability to Participate in Eucharist (can. 1248 § 2)

Summary

The subject of this study is the issue of Sunday celebrations in the case of inability to participate in the Eucharist (canon 1248 § 2 Code of Canon Law). First, the matter of an obligation to attend the holy Sunday Mass was discussed. Next, attention is drawn to the issue of the causes of inability to participate in the Sunday Eucharist. Finally, substitute forms of Sunday celebrations in the case of inability to participate in the Eucharist were presented.

